

I

(Akty ustawodawcze)

DYREKTYWY

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2016/343

z dnia 9 marca 2016 r.

w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym

PARLAMENT EUROPEJSKI I RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w szczególności jego art. 82 ust. 2 lit. b),

uwzględniając wniosek Komisji Europejskiej,

po przekazaniu projektu aktu ustawodawczego parlamentom narodowym,

uwzględniając opinię Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego ⁽¹⁾,

po konsultacji z Komitetem Regionów,

stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą ⁽²⁾,

a także mając na uwadze, co następuje:

- (1) Domniemanie niewinności i prawo do rzetelnego procesu sądowego ujęte są w art. 47 i 48 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”), w art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC), w art. 14 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP) i w art. 11 Powszechnej deklaracji praw człowieka.
- (2) Unia postawiła sobie za cel utrzymanie i rozwój przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Zgodnie z konkluzjami prezydencji Rady Europejskiej z posiedzenia w Tampere w dniach 15 i 16 października 1999 r., w szczególności z ich pkt 33, skuteczniejsze wzajemne uznawanie wyroków i innych orzeczeń sądowych oraz niezbędne zbliżenie przepisów ułatwiłoby współpracę właściwych organów oraz sądową ochronę praw jednostki. Zasada wzajemnego uznawania powinna zatem stać się fundamentem współpracy wymiarów sprawiedliwości w Unii w sprawach cywilnych i karnych.
- (3) Zgodnie z Traktatem o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych w Unii ma opierać się na zasadzie wzajemnego uznawania wyroków i innych orzeczeń sądowych.

⁽¹⁾ Dz.U. C 226 z 16.7.2014, s. 63.

⁽²⁾ Stanowisko Parlamentu Europejskiego z dnia 20 stycznia 2016 r. (dotychczas nieopublikowane w Dzienniku Urzędowym) oraz decyzja Rady z dnia 12 lutego 2016 r.

- (4) Wdrożenie tej zasady opiera się na założeniu, że państwa członkowskie mają wzajemne zaufanie do swoich systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Zakres zasady wzajemnego uznawania zależy od szeregu czynników, w tym mechanizmów mających na celu zagwarantowanie praw podejrzanych i oskarżonych oraz wspólnych minimalnych norm niezbędnych dla ułatwienia stosowania tej zasady.
- (5) Chociaż państwa członkowskie są stronami EKPC i MPPOiP, z doświadczenia wynika, że fakt ten sam w sobie nie zawsze jest gwarancją wystarczającego stopnia zaufania do systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych innych państw członkowskich.
- (6) W dniu 30 listopada 2009 r. Rada przyjęła rezolucję dotyczącą harmonogramu działań mających na celu umocnienie praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym ⁽¹⁾ (zwaną dalej „harmonogramem”). W harmonogramie wezwano do stopniowego przyjmowania środków dotyczących prawa do tłumaczenia pisemnego i ustnego (środek A), prawa do informacji o prawach i informacji o zarzutach (środek B), prawa do porady prawnej i pomocy prawnej (środek C), prawa do kontaktu z krewnymi, pracodawcami i organami konsularnymi (środek D) oraz specjalnych zabezpieczeń dla podejrzanych lub oskarżonych wymagających szczególnego traktowania (środek E).
- (7) W dniu 11 grudnia 2009 r. Rada Europejska z zadowoleniem przyjęła harmonogram i włączyła go do programu sztokholmskiego – Otwarta i bezpieczna Europa dla dobra i ochrony obywateli ⁽²⁾ (pkt 2.4). Rada Europejska podkreśliła niewyczerpujący charakter harmonogramu, wzywając Komisję do przeanalizowania dalszych elementów minimalnych praw procesowych podejrzanych i oskarżonych oraz oceny, czy inne kwestie, takie jak na przykład domniemanie niewinności, wymagają podjęcia działań w celu wspierania lepszej współpracy w tej dziedzinie.
- (8) Dotychczas przyjęto, zgodnie z harmonogramem, trzy środki dotyczące praw procesowych w postępowaniu karnym, a mianowicie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE ⁽³⁾, 2012/13/UE ⁽⁴⁾ oraz 2013/48/UE ⁽⁵⁾.
- (9) Celem niniejszej dyrektywy jest wzmocnienie prawa do rzetelnego procesu sądowego w postępowaniu karnym przez ustanowienie wspólnych norm minimalnych dotyczących niektórych aspektów domniemanie niewinności i prawa do obecności na rozprawie.
- (10) Dzięki ustanowieniu wspólnych norm minimalnych dotyczących ochrony praw procesowych podejrzanych i oskarżonych niniejsza dyrektywa zmierza do zwiększenia wzajemnego zaufania państw członkowskich do ich systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, przyczyniając się tym samym do ułatwienia wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych. Takie wspólne normy minimalne powinny również umożliwić usunięcie przeszkód dla swobodnego przepływu obywateli na terytoriach państw członkowskich.
- (11) Niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie wyłącznie do postępowań karnych, w rozumieniu wynikającym z wykładni Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zwanego dalej „Trybunałem Sprawiedliwości”), z zastrzeżeniem orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Niniejsza dyrektywa nie powinna mieć zastosowania do postępowań cywilnych ani do postępowań administracyjnych, w tym postępowań administracyjnych, które mogą prowadzić do nałożenia sankcji, takich jak postępowania z zakresu konkurencji, handlu, usług finansowych, ruchu drogowego, podatków lub narzutów podatkowych, ani do postępowań wyjaśniających prowadzonych przez organy administracyjne w związku z takimi postępowaniami.
- (12) Niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzаныmi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Powinna ona mieć zastosowanie od chwili, gdy dana osoba staje się podejrzana lub zostaje oskarżona o popełnienie czynu zabronionego lub domniemanego czynu zabronionego, a zatem nawet zanim osoba taka zostanie poinformowana, w drodze oficjalnego powiadomienia lub w inny sposób, przez właściwe organy państwa członkowskiego o tym, że jest podejrzany lub oskarżony. Niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie na wszystkich etapach postępowania karnego aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy podejrzany lub oskarżony popełnił czyn zabroniony. Przewidziane prawem skargi i środki prawne, które są dostępne jedynie wówczas, gdy takie orzeczenie stało się prawomocne, w tym skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, nie powinny być objęte zakresem niniejszej dyrektywy.

⁽¹⁾ Dz.U. C 295 z 4.12.2009, s. 1.

⁽²⁾ Dz.U. C 115 z 4.5.2010, s. 1.

⁽³⁾ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.U. L 280 z 26.10.2010, s. 1).

⁽⁴⁾ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U. L 142 z 1.6.2012, s. 1).

⁽⁵⁾ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U. L 294 z 6.11.2013, s. 1).

- (13) W niniejszej dyrektywie uznaje się odmienne potrzeby i poziomy ochrony niektórych aspektów domniemania niewinności w odniesieniu do osób fizycznych i prawnych. W odniesieniu do osób fizycznych ochrona taka znajduje odzwierciedlenie w ustalonym orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Trybunał Sprawiedliwości uznaje jednak, że prawa wynikające z domniemania niewinności nie przysługują osobom prawnym w taki sam sposób, jak osobom fizycznym.
- (14) W obecnym stanie rozwoju prawa krajowego i orzecznictwa na szczeblu krajowym i unijnym jest jeszcze za wcześnie, aby przyjmować na poziomie unijnym przepisy w zakresie domniemania niewinności w odniesieniu do osób prawnych. Niniejsza dyrektywa nie powinna zatem mieć zastosowania do osób prawnych. Zastrzega się przy tym stosowanie domniemania niewinności w odniesieniu do osób prawnych, w rozumieniu, zwłaszcza, EKPC oraz wykładni Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości.
- (15) Domniemanie niewinności w odniesieniu do osób prawnych powinno być zapewnione za pomocą istniejących gwarancji prawnych i orzecznictwa, których dalszy rozwój będzie mieć decydujące znaczenie dla oceny tego, czy istnieje zapotrzebowanie na działania na szczeblu unijnym.
- (16) Domniemanie niewinności zostałyby naruszone, gdyby podejrzany lub oskarżony był przedstawiony jako winny w publicznej wypowiedzi organu publicznego lub w orzeczeniu sądowym innym niż rozstrzygające o winie, do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z prawem. Takie wypowiedzi lub orzeczenia sądowe nie powinny odzwierciedlać opinii, że osoba ta jest winna. Powyższe powinno stosować się z zastrzeżeniem czynności oskarżyciela, które zmierzają do wykazania winy podejrzanego lub oskarżonego, takich jak akt oskarżenia, oraz z zastrzeżeniem orzeczeń sądowych nakazujących wykonanie wyroku w zawieszeniu, pod warunkiem poszanowania prawa do obrony. Powyższe powinno stosować się także z zastrzeżeniem wstępnych decyzji o charakterze procesowym, które są podejmowane przez organy sądowe lub inne właściwe organy i które opierają się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym, takich jak postanowienia o tymczasowym aresztowaniu w postępowaniu przygotowawczym, pod warunkiem że decyzje takie nie odnoszą się do podejrzanego lub oskarżonego jako do winnego. Przed podjęciem wstępnej decyzji o charakterze procesowym właściwy organ może być obowiązany najpierw sprawdzić, czy istnieje materiał dowodowy obciążający podejrzanego lub oskarżonego, który wystarcza do uzasadnienia danej decyzji, a decyzja może zawierać odniesienie do tego materiału.
- (17) „Publiczna wypowiedź organu publicznego” powinna oznaczać każdą wypowiedź, której treść odnosi się do czynu zabronionego i która pochodzi od organu, takiego jak organ sądowy, policja lub inne organy ścigania, uczestniczącego w postępowaniu karnym dotyczącym tego czynu zabronionego albo od innego organu publicznego, takiego jak ministrowie i inni funkcjonariusze publiczni, z zastrzeżeniem krajowych przepisów o immunitecie.
- (18) Obowiązek nieodnoszenia się do podejrzanych lub oskarżonych jak do osób winnych nie powinien stanowić przeszkody dla podawania przez organy publiczne do wiadomości publicznej informacji o postępowaniu karnym, gdy jest to bezwzględnie konieczne z powodów związanych z postępowaniem przygotowawczym w sprawie karnej, na przykład wówczas, gdy nadawane są materiały wideo, a odbiorcy są proszeni o pomoc w zidentyfikowaniu domniemanego sprawcy czynu zabronionego, lub z interesem publicznym, na przykład wówczas, gdy z przyczyn bezpieczeństwa informacji udziela się mieszkańcom obszaru dotkniętego domniemanym przestępstwem przeciw środowisku, lub wówczas, gdy prokuratura lub inny właściwy organ przedstawia obiektywne informacje na temat stanu postępowania karnego, aby zapobiec zakłóceniu porządku publicznego. Powoływanie się na takie powody powinno ograniczać się do sytuacji, w których jest to uzasadnione i proporcjonalne, przy uwzględnieniu interesów wszystkich stron. Sposób i kontekst rozpowszechniania informacji nie powinny w żadnym wypadku stwarzać wrażenia, że dana osoba jest winna, do czasu udowodnienia jej winy zgodnie z prawem.
- (19) Państwa członkowskie powinny podejmować wszelkie odpowiednie środki dla zapewnienia, by udzielając informacji mediom organy publiczne nie odnosiły się do podejrzanych lub oskarżonych jako winnych, do czasu udowodnienia im winy zgodnie z prawem. W tym celu państwa członkowskie powinny informować organy publiczne o znaczeniu należytego uwzględniania domniemania niewinności przy udzielaniu mediom informacji lub rozpowszechnianiu informacji w mediach. Nie powinno to uchybiać krajowemu prawu o ochronie wolności prasy i innych mediów.
- (20) Właściwe organy powinny powstrzymać się od przedstawiania podejrzanych lub oskarżonych, w sądzie lub publicznie, jako winnych poprzez stosowanie środków przymusu fizycznego, takich jak kajdanki, szklane zabezpieczenia, klatki i metalowe obręcze na nogi, chyba że zastosowanie takich środków jest konieczne z uwagi na okoliczności konkretnej sprawy związane bądź z bezpieczeństwem, w tym w celu uniemożliwienia podejrzanym lub oskarżonym okaleczenia siebie lub innych lub uszkodzenia mienia, bądź z uniemożliwieniem podejrzanym lub oskarżonym ucieczki lub kontaktu z osobami trzecimi takimi jak świadkowie lub ofiary. Możliwość zastosowania środków przymusu fizycznego nie oznacza, że właściwe organy zobowiązane są formalnie decydować o zastosowaniu takich środków.

- (21) Jeżeli jest to możliwe, właściwe organy powinny również powstrzymać się od przedstawiania podejrzanych lub oskarżonych, przed sądem lub publicznie, w ubraniu więziennym, aby uniknąć wrażenia, że osoby te są winne.
- (22) Przy ustalaniu winy podejrzanych i oskarżonych ciężar dowodu spoczywa na oskarżeniu, a wszelkie wątpliwości rozpatruje się na korzyść podejrzanego lub oskarżonego. Domniemanie niewinności zostałoby naruszone w przypadku przeniesienia ciężaru dowodu z oskarżenia na obronę, z zastrzeżeniem uprawnień sądu do działania z urzędu w zakresie ustalania faktów, niezawisłości sądownictwa przy ocenie winy podejrzanego lub oskarżonego oraz wykorzystania domniemań faktycznych lub prawnych w odniesieniu do odpowiedzialności karnej podejrzanego lub oskarżonego. Takie domniemanie powinny być stosowane w rozsądnych granicach, z uwzględnieniem wagi sprawy i z zachowaniem prawa do obrony, zaś zastosowane środki powinny być racjonalnie proporcjonalne do obranego uprawnionego celu. Domniemanie takie powinny być wzruszalne i w każdym wypadku powinny one być stosowane jedynie pod warunkiem poszanowania prawa do obrony.
- (23) W różnych państwach członkowskich poszukiwaniem dowodów zarówno obciążających, jak i uniewinniających zajmuje się nie tylko oskarżyciel, lecz także sędziowie i właściwe sądy. Państwa członkowskie, które nie mają systemu opartego na zasadzie kontrydiktoryjności, powinny mieć możliwość utrzymania obecnego systemu, pod warunkiem że jest on zgodny z niniejszą dyrektywą i z innymi właściwymi przepisami prawa Unii i prawa międzynarodowego.
- (24) Prawo do nieskładania wyjaśnień stanowi ważny aspekt domniemanie niewinności i powinno służyć jako środek ochrony przed samooskarżeniem.
- (25) Prawo do nieobciążania samego siebie stanowi również ważny aspekt domniemanie niewinności. Nie należy zmuszać podejrzanych i oskarżonych, w przypadku wezwania do złożenia wyjaśnień lub udzielenia odpowiedzi na pytania, do przedstawienia dowodów lub dokumentów bądź dostarczenia informacji, które mogą prowadzić do samooskarżenia.
- (26) Prawo do nieskładania wyjaśnień i prawo do nieobciążania samego siebie powinny mieć zastosowanie do pytań dotyczących czynu zabronionego, o którego popełnienie dana osoba jest podejrzana lub oskarżona, a nie na przykład do pytań służących identyfikacji podejrzanego lub oskarżonego.
- (27) Prawo do nieskładania wyjaśnień i prawo do nieobciążania samego siebie oznaczają, że właściwe organy nie powinny zmuszać podejrzanych lub oskarżonych do udzielenia informacji wbrew ich woli. W celu ustalenia, czy doszło do naruszenia prawa do nieskładania wyjaśnień lub prawa do nieobciążania samego siebie, należy wziąć pod uwagę wykładnię prawa do rzetelnego procesu sądowego z EKPC, której dokonał Europejski Trybunał Praw Człowieka.
- (28) Korzystanie z prawa do nieskładania wyjaśnień lub z prawa do nieobciążania samego siebie nie powinno być wykorzystywane przeciwko podejrzanemu lub oskarżonemu oraz nie powinno być jako takie uznawane za dowód, że dana osoba popełniła dany czyn zabroniony. Nie powinno to uchybiać krajowym przepisom o ocenie dowodów przez sądy lub sędziów, pod warunkiem poszanowania prawa do obrony.
- (29) Wykonywanie prawa do nieobciążania samego siebie nie powinno stanowić przeszkody dla gromadzenia przez właściwe organy materiału dowodowego, który można zgodnie z prawem uzyskać od podejrzanego lub oskarżonego przy zastosowaniu przewidzianych prawem środków przymusu i który istnieje niezależnie od woli podejrzanego lub oskarżonego, takiego jak materiał dowodowy otrzymany w następstwie nakazu, materiał dowodowy, w odniesieniu do którego istnieje prawny obowiązek zachowania i przedstawienia na żądanie, próbki wydychanego powietrza, krwi, moczu i tkanki ciała pobrane w celu przeprowadzenia badań DNA.
- (30) Prawo do nieskładania wyjaśnień i prawo do nieobciążania samego siebie nie powinny stanowić przeszkody dla postanowienia przez państwa członkowskie, że – w przypadku czynów zabronionych mniejszej wagi takich jak wykroczenia drogowe – postępowania lub niektóre ich etapy mogą być prowadzone pisemnie lub bez wysłuchania podejrzanego lub oskarżonego przez właściwe organy w odniesieniu do danego czynu zabronionego, pod warunkiem że jest to zgodne z prawem do rzetelnego procesu sądowego.
- (31) Państwa członkowskie powinny rozważyć zapewnienie, aby w przypadku gdy podejrzani lub oskarżeni są powiadamiani, na mocy art. 3 dyrektywy 2012/13/UE, o przysługujących im prawach, byli oni również powiadamiani o prawie do nieobciążania samego siebie, w zakresie, w jakim ma ono zastosowanie na mocy prawa krajowego zgodnie z niniejszą dyrektywą.

- (32) Państwa członkowskie powinny rozważyć zapewnienie, aby w przypadku gdy podejrzani lub oskarżeni otrzymują pouczenie o prawach w trybie art. 4 dyrektywy 2012/13/UE, takie pouczenie o prawach zawierało także informację o prawie do nieobciążania samego siebie, w zakresie, w jakim ma ono zastosowanie na mocy prawa krajowego zgodnie z niniejszą dyrektywą.
- (33) Prawo do rzetelnego procesu sądowego stanowi jedną z podstawowych zasad społeczeństwa demokratycznego. Prawo podejrzanych i oskarżonych do obecności na rozprawie wywodzi się z tego prawa i powinno być zapewnione w całej Unii.
- (34) Jeżeli z przyczyn niezależnych od podejrzanych lub oskarżonych nie są oni w stanie stawić się na rozprawie, powinni mieć możliwość zwrócenia się o wyznaczenie nowego terminu rozprawy w ramach czasowych przewidzianych prawem krajowym.
- (35) Prawo podejrzanych lub oskarżonych do obecności na rozprawie nie jest prawem bezwzględnym. W pewnych okolicznościach podejrzani lub oskarżeni powinni mieć możliwość zrzeczenia się tego prawa, w sposób wyraźny lub dorozumiany, lecz jednoznaczny.
- (36) W pewnych okolicznościach powinna istnieć możliwość wydania orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, nawet jeżeli jest on nieobecny na rozprawie. Może tak być w przypadku, gdy podejrzany lub oskarżony nie stawia się na rozprawie, pomimo że został on we właściwym czasie poinformowany o tej rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa. Poinformowanie podejrzanego lub oskarżonego o rozprawie należy rozumieć jako doręczenie mu wezwania do rąk własnych lub przekazanie mu inną drogą urzędowej informacji o terminie i miejscu rozprawy w sposób, który umożliwia dowiedzenie się o tej rozprawie. Powiadomienie podejrzanego lub oskarżonego o konsekwencjach niestawiennictwa powinno w szczególności oznaczać powiadomienie tej osoby, iż orzeczenie może zostać wydane pod jej nieobecność na rozprawie.
- (37) Powinna również istnieć możliwość przeprowadzenia rozprawy, która może skutkować wydaniem orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności pod nieobecność podejrzanego lub oskarżonego, gdy podejrzany lub oskarżony został o niej poinformowany i umocował obrońcę z własnego wyboru lub wyznaczonego z urzędu do reprezentowania go na rozprawie, i który reprezentował podejrzanego lub oskarżonego.
- (38) Przy ocenie, czy sposób przekazywania informacji jest wystarczający dla zapewnienia, by dana osoba dowiedziała się o rozprawie, w razie potrzeby szczególną uwagę należy zwrócić z jednej strony na starania podjęte przez organy publiczne w celu powiadomienia tej osoby, a z drugiej strony na starania podjęte przez tę osobę w celu uzyskania skierowanych do niej informacji.
- (39) Jeżeli w państwach członkowskich dopuszcza się możliwość odbywania rozpraw pod nieobecność podejrzanych lub oskarżonych, ale warunki do wydania orzeczenia pod nieobecność konkretnego podejrzanego lub oskarżonego na rozprawie nie zostały spełnione, ponieważ miejsca jego pobytu nie dało się ustalić mimo starań poczynionych w rozsądnym zakresie, na przykład gdy dana osoba zbiegła lub się ukrywa, powinna jednak istnieć możliwość wydania orzeczenia pod nieobecność podejrzanego lub oskarżonego oraz wykonania takiego orzeczenia. W takim przypadku państwa członkowskie powinny zapewnić, aby z chwilą powiadomienia podejrzanego lub oskarżonego o orzeczeniu, w szczególności z chwilą jego zatrzymania, powiadomiono go także o możliwości zaskarżenia orzeczenia i o prawie do wznowienia postępowania lub do innego środka prawnego. Taka informacja powinna być podana na piśmie. Informację tę można także przekazać ustnie, pod warunkiem że fakt jej przekazania zostanie odnotowany zgodnie z procedurą utrwalania czynności procesowych na mocy prawa krajowego.
- (40) Właściwe organy w państwach członkowskich powinny również mieć możliwość czasowego wyłączenia podejrzanego lub oskarżonego z rozprawy, gdy jest to w interesie zabezpieczenia właściwego przebiegu postępowania karnego. Może tak być na przykład w przypadku, gdy podejrzany lub oskarżony zakłóca przebieg posiedzenia i musi zostać wyprowadzony z sali sądowej na polecenie sędziego lub gdy okazuje się, że obecność podejrzanego lub oskarżonego uniemożliwia właściwe przesłuchanie świadka.
- (41) Z prawa do obecności na rozprawie można skorzystać tylko wówczas, gdy odbywa się co najmniej jedno posiedzenie. Oznacza to, że prawo do obecności na rozprawie nie może być stosowane, jeśli zgodnie z właściwymi krajowymi przepisami nie jest przewidziane żadne posiedzenie. Takie przepisy krajowe powinny być zgodne z Kartą i EKPC, według wykładni Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w szczególności dotyczącej prawa do rzetelnego procesu sądowego. Sytuacja taka ma na przykład miejsce, jeśli postępowania są prowadzone w sposób uproszczony, w całości lub w części, zgodnie z procedurą pisemną lub procedurą, w której nie jest przewidziane żadne posiedzenie.

- (42) Państwa członkowskie powinny zapewnić, żeby przy wdrażaniu niniejszej dyrektywy, w szczególności prawa do obecności na rozprawie i prawa do wznowienia postępowania, brano pod uwagę specjalne potrzeby osób wymagających szczególnego traktowania. Zgodnie z zaleceniem Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym⁽¹⁾ podejrzani lub oskarżeni wymagający szczególnego traktowania oznaczają wszystkich podejrzanych lub oskarżonych, którzy nie są w stanie zrozumieć postępowania karnego lub skutecznie w nim uczestniczyć ze względu na swój wiek, stan psychiczny lub fizyczny bądź niepełnosprawność.
- (43) Dzieci wymagają szczególnego traktowania i należy im zapewnić specjalny poziom ochrony. Z tego powodu, w odniesieniu do niektórych praw przewidzianych w niniejszej dyrektywie, powinno się ustanowić dodatkowe gwarancje procesowe.
- (44) Zasada skuteczności prawa unijnego zobowiązuje państwa członkowskie do wprowadzenia odpowiednich i skutecznych środków naprawczych na wypadek naruszenia prawa przyznanego jednostkom w prawie unijnym. Skuteczny środek naprawczy dostępny na wypadek naruszenia któregośkolwiek z praw określonych w niniejszej dyrektywie powinien, w miarę możliwości, wywierać skutek polegający na postawieniu podejrzanych lub oskarżonych w takiej samej sytuacji, w jakiej znaleźliby się, gdyby dane naruszenie nie wystąpiło, w celu ochrony prawa do rzetelnego procesu sądowego i prawa do obrony.
- (45) Przy ocenie oświadczeń złożonych przez podejrzanych lub oskarżonych lub dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa do nieskładania wyjaśnień lub do nieobciążania samego siebie sądy i sędziowie powinni przestrzegać prawa do obrony i rzetelności postępowania. W tym kontekście należy mieć na uwadze orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zgodnie z którym przyjęcie oświadczeń uzyskanych w wyniku stosowania tortur lub innego rodzaju złego traktowania z naruszeniem art. 3 EKPC jako dowodów w celu ustalenia odpowiednich okoliczności faktycznych w postępowaniu karnym nadałoby całości postępowania nierzetelny charakter. Zgodnie z przyjętą przez ONZ Konwencją w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania oświadczenie, co do którego ustalono, że zostało złożone w wyniku zastosowania tortur, nie powinno być wykorzystywane w charakterze dowodu w postępowaniu, z wyjątkiem wypadku, gdy jest ono wykorzystywane przeciwko osobie oskarżonej o stosowanie tortur jako dowód na to, że oświadczenie zostało złożone.
- (46) Do celów monitorowania i oceny skuteczności niniejszej dyrektywy państwa członkowskie powinny przekazywać Komisji dostępne dane o wykonywaniu praw określonych w niniejszej dyrektywie. Dane takie mogłyby obejmować rejestry prowadzone przez organy ścigania i organy sądowe dotyczące środków naprawczych stosowanych w przypadkach naruszenia któregośkolwiek z aspektów domniemania niewinności objętych niniejszą dyrektywą oraz w przypadkach naruszenia prawa do obecności na rozprawie.
- (47) Niniejsza dyrektywa potwierdza prawa podstawowe i zasady uznane w Karcie i EKPC, w tym zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, prawo człowieka do integralności, prawa dziecka, integrację osób niepełnosprawnych, prawo do skutecznego środka prawnego i do bezstronnego sądu, domniemanie niewinności i prawo do obrony. Należy uwzględnić w szczególności art. 6 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), zgodnie z którym Unia uznaje prawa, wolności i zasady ustanowione w Karcie oraz zgodnie z którym prawa podstawowe, zagwarantowane w EKPC oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim, winny stanowić zasady ogólne prawa Unii.
- (48) Ponieważ w niniejszej dyrektywie ustanawia się normy minimalne, państwa członkowskie powinny mieć możliwość rozszerzenia zakresu praw określonych w niniejszej dyrektywie w celu zapewnienia wyższego poziomu ochrony. Poziom ochrony zapewnianej przez państwa członkowskie nigdy nie powinien być niższy niż poziom wynikający z norm określonych w Karcie lub EKPC, zgodnie z ich wykładnią dokonaną przez Trybunał Sprawiedliwości i Europejski Trybunał Praw Człowieka.
- (49) Ponieważ cele niniejszej dyrektywy, mianowicie ustanowienie wspólnych norm minimalnych dotyczących niektórych aspektów domniemania niewinności oraz dotyczących prawa do obecności na rozprawie, nie mogą zostać osiągnięte w sposób wystarczający przez państwa członkowskie, natomiast z uwagi na rozmiary i skutki tego środka możliwe jest lepsze ich osiągnięcie na poziomie Unii, może ona podjąć działania zgodnie z zasadą pomocniczości określoną w art. 5 TUE. Zgodnie z zasadą proporcjonalności, określoną w tym artykule, niniejsza dyrektywa nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tych celów.

(1) Dz.U. C 378 z 24.12.2013, s. 8.

- (50) Zgodnie z art. 1 i 2 Protokołu (nr 21) w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, załączonego do TUE i do TFUE, oraz z zastrzeżeniem art. 4 tego protokołu, te państwa członkowskie nie uczestniczą w przyjęciu niniejszej dyrektywy, nie są nią związane ani jej nie stosują.
- (51) Zgodnie z art. 1 i 2 Protokołu (nr 22) w sprawie stanowiska Danii, załączonego do TUE i TFUE, Dania nie uczestniczy w przyjęciu niniejszej dyrektywy i nie jest nią związana ani jej nie stosuje,

PRZYJMUJĄ NINIEJSZĄ DYREKTYWĘ:

ROZDZIAŁ 1

PRZEDMIOT I ZAKRES

Artykuł 1

Przedmiot

W niniejszej dyrektywie ustanawia się wspólne normy minimalne dotyczące:

- a) niektórych aspektów domniemanie niewinności w postępowaniu karnym;
- b) prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym.

Artykuł 2

Zakres

Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Ma zastosowanie na wszystkich etapach postępowania karnego od chwili, gdy dana osoba staje się podejrzana lub zostaje oskarżona o popełnienie czynu zabronionego lub domniemanego czynu zabronionego, aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy osoba ta popełniła dany czyn zabroniony.

ROZDZIAŁ 2

DOMNIEMANIE NIEWINNOŚCI

Artykuł 3

Domniemanie niewinności

Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzeni i oskarżeni byli uważani za niewinnych, do czasu udowodnienia im winy zgodnie z prawem.

Artykuł 4

Publiczne wypowiedzi o winie

1. Państwa członkowskie podejmują wszelkie środki niezbędne do zapewnienia, by do czasu udowodnienia podejrzanemu lub oskarżonemu winy zgodnie z prawem organy publiczne w swoich wypowiedziach publicznych oraz w orzeczeniach sądowych innych niż rozstrzygające o winie nie odnosiły się do takiej osoby jako do winnej. Powyższe stosuje się z zastrzeżeniem czynności oskarżyciela, które zmierzają do wykazania winy podejrzanego lub oskarżonego, oraz z zastrzeżeniem wstępnych decyzji o charakterze procesowym, które są podejmowane przez organy sądowe lub inne właściwe organy i które opierają się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym.

2. W przypadku naruszenia określonego w ust. 1 niniejszego artykułu zobowiązania do nieodnoszenia się do podejrzanych lub oskarżonych jako do winnych państwa członkowskie zapewniają dostępność odpowiednich środków zgodnie z niniejszą dyrektywą, a w szczególności zgodnie z art. 10.

3. Określone w ust. 1 zobowiązanie do nieodnoszenia się do podejrzanych lub oskarżonych jako do winnych nie stanowi przeszkody dla podawania przez organy publiczne do wiadomości publicznej informacji o postępowaniu karnym, gdy jest to bezwzględnie konieczne z powodów związanych z postępowaniem przygotowawczym w sprawie karnej lub interesem publicznym.

Artykuł 5

Sposób przedstawienia podejrzanych i oskarżonych

1. Państwa członkowskie podejmują odpowiednie środki dla zapewnienia, aby podejrzani i oskarżeni nie byli przedstawiani, w sądzie lub publicznie, jako winni poprzez stosowanie środków przymusu fizycznego.

2. Ust. 1 nie stanowi przeszkody dla zastosowania przez państwa członkowskie środków przymusu fizycznego koniecznych z uwagi na okoliczności konkretnej sprawy, związane z bezpieczeństwem lub uniemożliwieniem podejrzanym lub oskarżonym ucieczki lub kontaktu z osobami trzecimi.

Artykuł 6

Ciężar dowodu

1. Państwa członkowskie zapewniają, aby przy ustalaniu winy podejrzanych lub oskarżonych ciężar dowodu spoczywał na oskarżeniu. Powyższe stosuje się z zastrzeżeniem obowiązków sędziego lub właściwego sądu w zakresie poszukiwania zarówno dowodów obciążających, jak i uniewinniających, oraz prawa obrony do przeprowadzenia dowodów zgodnie z obowiązującym prawem krajowym.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie wątpliwości co do winy rozstrzygano na korzyść podejrzanego lub oskarżonego, także w sytuacji gdy sąd dokonuje oceny, czy uniewinnić daną osobę.

Artykuł 7

Prawo do nieskładania wyjaśnień i prawo do nieobciążania samego siebie

1. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym i oskarżonym prawo do nieskładania wyjaśnień w związku z czynem zabronionym, o którego popełnienie są podejrzani lub oskarżeni.

2. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym i oskarżonym prawo do nieobciążania samego siebie.

3. Korzystanie z prawa do nieobciążania samego siebie nie stanowi przeszkody dla gromadzenia przez właściwe organy materiału dowodowego, który można zgodnie z prawem uzyskać przy zastosowaniu przewidzianych prawem środków przymusu i który istnieje niezależnie od woli podejrzanych lub oskarżonych.

4. Państwa członkowskie mogą umożliwić swoim organom sądowym uwzględnienie, przy orzekaniu, gotowości podejrzanych i oskarżonych do współpracy.

5. Korzystania przez podejrzanych i oskarżonych z prawa do nieskładania wyjaśnień i z prawa do nieobciążania samego siebie nie wykorzystuje się przeciwko nim i nie uznaje za dowód popełnienia danego czynu zabronionego.

6. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody dla postanowienia przez państwa członkowskie, że w przypadku czynów zabronionych mniejszej wagi postępowania lub niektóre ich etapy mogą być prowadzone pisemnie lub bez wysłuchania podejrzanego lub oskarżonego przez właściwe organy w odniesieniu do danego czynu zabronionego, pod warunkiem że jest to zgodne z prawem do rzetelnego procesu sądowego.

ROZDZIAŁ 3

PRAWO DO OBECNOŚCI NA ROZPRAWIE

Artykuł 8

Prawo do obecności na rozprawie

1. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym lub oskarżonym prawo do obecności na rozprawie.
2. Państwa członkowskie mogą postanowić, że rozprawa, której wynikiem może być orzeczenie w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, może odbyć się pod jego nieobecność, pod warunkiem że:
 - a) podejrzanego lub oskarżonego powiadomiono we właściwym czasie o rozprawie i o konsekwencjach niestawienia; lub
 - b) podejrzanego lub oskarżonego, którego powiadomiono o rozprawie, jest reprezentowany przez umocowanego obrońcę, wybranego przez tego podejrzanego lub oskarżonego lub wyznaczonego z urzędu.
3. Orzeczenie wydane zgodnie z ust. 2 można wykonać wobec danego podejrzanego lub oskarżonego.
4. Jeżeli w państwach członkowskich dopuszcza się możliwość odbywania rozpraw pod nieobecność podejrzanych lub oskarżonych, lecz nie ma możliwości spełnienia warunków określonych w ust. 2 niniejszego artykułu, ponieważ nie da się ustalić miejsca pobytu podejrzanego lub oskarżonego mimo podjęcia starań w rozsądnym zakresie, państwa członkowskie mogą postanowić, że orzeczenie może jednak zostać wydane i wykonane. W takim przypadku państwa członkowskie zapewniają, aby z chwilą powiadomienia podejrzanego lub oskarżonego o orzeczeniu, w szczególności z chwilą jego zatrzymania, powiadomiono go także o możliwości zaskarżenia orzeczenia i o prawie do wznowienia postępowania lub do innego środka prawnego, zgodnie z art. 9.
5. Niniejszy artykuł stosuje się z zastrzeżeniem przepisów krajowych, zgodnie z którymi sędzia lub właściwy sąd mają możliwość czasowego wyłączenia podejrzanego lub oskarżonego z rozprawy, gdy jest to konieczne w interesie zapewnienia właściwego przebiegu postępowania karnego, pod warunkiem przestrzegania prawa do obrony.
6. Niniejszy artykuł stosuje się z zastrzeżeniem przepisów krajowych, zgodnie z którymi postępowania lub niektóre ich etapy są prowadzone na piśmie, pod warunkiem że jest to zgodne z prawem do rzetelnego procesu sądowego.

Artykuł 9

Prawo do wznowienia postępowania

Państwa członkowskie zapewniają, aby w sytuacji gdy podejrzani lub oskarżeni nie byli obecni na swojej rozprawie, a warunki określone w art. 8 ust. 2 nie zostały spełnione, osoby te miały prawo do wznowienia postępowania lub innego środka prawnego, który umożliwi ponowne rozpoznanie sprawy co do jej istoty, w tym ocenę nowych dowodów, i który może prowadzić do uchylenia pierwotnego orzeczenia. W związku z tym państwa członkowskie zapewniają takim podejrzanym i oskarżonym prawo do obecności i skutecznego udziału, zgodnie z procedurami określonymi w prawie krajowym, oraz do korzystania z prawa do obrony.

ROZDZIAŁ 4

PRZEPISY OGÓLNE I KOŃCOWE*Artykuł 10***Środki naprawcze**

1. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym i oskarżonym skuteczny środek naprawczy na wypadek naruszenia praw przysługujących im na mocy niniejszej dyrektywy.
2. Z zastrzeżeniem krajowych przepisów i systemów dotyczących dopuszczalności dowodów państwa członkowskie zapewniają, aby przy ocenie oświadczeń składanych przez podejrzanych lub oskarżonych lub przy ocenie dowodów uzyskanych z naruszeniem ich prawa do nieskładania wyjaśnień lub prawa do nieobciążania samego siebie przestrzegane były prawo do obrony i rzetelność postępowania.

*Artykuł 11***Gromadzenie danych**

Do dnia 1 kwietnia 2020 r., a następnie co trzy lata, państwa członkowskie przesyłają Komisji dostępne dane przedstawiające sposób wdrożenia praw ustanowionych na mocy niniejszej dyrektywy.

*Artykuł 12***Sprawozdanie**

Do dnia 1 kwietnia 2021 r. Komisja przedkłada Parlamentowi Europejskiemu i Radzie sprawozdanie z wdrożenia niniejszej dyrektywy.

*Artykuł 13***Nieobniżanie poziomu ochrony**

Żaden z przepisów niniejszej dyrektywy nie może być rozumiany jako ograniczający lub umniejszający prawa i gwarancje procesowe, które są zapewnione na mocy Karty, EKPC lub innych właściwych przepisów prawa międzynarodowego lub prawa któregośkolwiek z państw członkowskich zapewniającego wyższy poziom ochrony.

*Artykuł 14***Transpozycja**

1. Państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy w terminie do dnia 1 kwietnia 2018 r. Niezwłocznie powiadamiają o tym Komisję.

Przepisy przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Metody dokonywania takiego odniesienia określane są przez państwa członkowskie.

2. Państwa członkowskie przekazują Komisji teksty podstawowych przepisów prawa krajowego, przyjętych w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą.

*Artykuł 15***Wejście w życie**

Niniejsza dyrektywa wchodzi w życie dwudziestego dnia po jej opublikowaniu w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.

*Artykuł 16***Adresaci**

Niniejsza dyrektywa skierowana jest do państw członkowskich zgodnie z Traktatami.

Sporządzono w Strasburgu dnia 9 marca 2016 r.

W imieniu Parlamentu Europejskiego

M. SCHULZ

Przewodniczący

W imieniu Rady

J.A. HENNIS-PLASSCHAERT

Przewodniczący
